A BODROG-ALSÓBŰI ROVÁSFELIRAT

Kaposvári lakosként több alkalommal is módom volt megtekinteni, korábban a Somogy megyei Múzeumban, legutóbb a Rippl Rónai Múzeum régészeti kiállításán – 2015. január 22-től – ismételten, a jelentőségéhez mérten külön is kiemelt rovásfeliratos fúvócső darabot.
Az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb magyarországi rováslelete, a *Stamler Imre* helytörténész által kezdeményezett,[1] *Magyar Kálmán* vezette,[2] Bodrog-Bű Temető-dűlő vasolvasztó telepének feltárásán került elő. Az ásatásvezető közlése szerint: „1999. március 24-én a III. számú szelvényben lévő 11. és 13. számú kohók között (a 11. számútól délkeletre 25 cm-re – 68 cm-es mélységből), vagyis a legalsó rétegből került elő egy – az európai viszonylatban is rendkívüli rovásírásos agyagfúvóka darabja. E felirat az agyagfúvóka tölcséres végének letörött darabján szerepel.*(69)* Az ásatási naplóból: „Találtunk több fúvóka töredéket. Ezeket szétválogattuk a helyszínen, és előzetesen bezacskóztuk. Egy bizonytalan díszítésű is előkerült, melyet ugyancsak mosásra küldtünk be, ...mosás után mintás, rovásírásos darabra figyeltünk fel... *Nyilvánvalóvá vált, hogy szenzációs leletet találtunk, mely nemcsak kohásztörténeti szempontból jelentős, hanem a magyar nyelvemlékek sorában is elsőrangú helyet érdemel ki.*”[3]
Jellemző a Bő nemzetségi központ közelében lévő vaskohászati telep nagyságára és jelentőségére, hogy 35 kohót tártak fel, s közel 200 fúvókatöredéket gyűjtöttek össze, a tölcsérvégből pár darabot.
Az ásatáson konzulensként résztvevő Gömöri János iparrégészeti szakértő részletesen foglalkozott a műhely és az előkerült kohók típusával.*(65)* „A kohók formája és mérete szerinte is teljesen megegyezik a közeli somogyfajsziakkal és a somogyvámosiakkal. A fúvócsövek is a kohók mellett készültek, abból az agyagból, amely a kohók építésekor (partfalba vágáskor) nagy mennyiségben a készítők rendelkezésére állt. Az agyagból formázott, hengeres alakú csövek általában 10-14 cm hosszúságban maradtak meg. Átlagos külső átmérőjük 6 cm, a lyuk átmérője 2-2,5 cm szokott lenni... Ezek a fúvókák szolgáltak a befújt levegőnek a kohóba vezetésére.*(66)* Az előkerült fúvókák gondos kivitelűek, és kívül simított felületűek voltak. A csövek belseje is sima volt, mert feltehetően egy-egy lehántolt ágdarabra formálták rá a fúvókát. A kohók melletti szárítás előtt – az agyag szikkadása után – az ágakat kihúzták … legvégül pedig mintegy előzetesen kiégették az ércpörkölő tűzében. A fúvócső tölcséres vége tehát a kohóból kiállt … ehhez csatlakozott a bőrfújtató csöve.”[4]
Rekonstruálta is a rovásírásos fúvókatöredék eredeti helyzetét a fúvócsövön.[5]
„ *Már pusztán a darab megtalálása „különös” vihart kavart. Az ezen az ásatáson leletmosóként alkalmazott fiatalasszony* – Kiss Ágota – *magának tulajdonította a felfedezés érdemét, olyannyira, hogy férjével együtt* – Berkesi Gyula helyi tanító – *még a publikálással is megelőzte az ásató régészeket.”*(13) (beszúrás tőlem.) *Az ez alapján és a különböző szóbeszédek révén beinduló „hírhullámot” már nem tudta megállítani ... a májusban gyorsan megjelenő értékelő tanulmány.*(14)
Stamler Imre: jelen voltam, amikor a harmadik szelvényben *Gömöri János* megtalálta a rovásírásos cserepet. Az esemény senkinek sem tűnt fel, mert a „lelet jelentéktelennek látszott” a régész szerint is … az írásjeleket először a mosáskor észlelték, nem a munkagödörben.[6]
Nos, nem célom a továbbiak során a megtalálás, az olvasás, a publikálás körülményeiről, elsőbbségéről szóló különböző, gyakran személyeskedő, indulatoktól sem mentes nyilatkozatok, írások taglalása,[7] inkább foglalkoznék a fúvóka ismert olvasataival, és javaslatot is tennék – kutatási eredményeim alapján – egy újabb olvasatra.
Magyar meg is jegyzi, hogy számosan jelentkeztek megfejtési kísérleteikkel, sőt többen azok elfogadását is kérték tőle.*(18)*

1. *Stamler Imre:* Mágikus szó a fúvókán. Turán Új (IV. évf. 2. szám) 2011. 91-97.
2. *dr. Magyar Kálmán:* Bodrog-Alsóbű X. századi nemzetségi központjának 1979-1999. közötti régészeti kutatási eredményei, különös tekintettel a rovásírásos fúvókaleletre. Turán Új (III. évf. 4. szám) 2000. 5-21.
3. *Uő.:* az i. m. 13-14.
4. *Uő.:* az i. m. 12.
5. *dr. Gömöri János:* Ásatói megjegyzések a bodrog-alsóbűi rováslelet értelmezéséhez. Turán Új (IV. évf. 2. sz.) 2001. 101-103.
6. *Stamler I.:* az i. m. 93.
7. Ezekről a két Turán felemlített számaiban olvasható.

Meg is ragadom mindjárt a lehetőséget, hogy e lábjegyzetbeli olvasatokat idézzem: *Oláh István* (Debrecen) írása szerint: HU-t-NAK a megfejtés. A Népújság, LI. évf. 193. sz. 1999. aug. 20. 7. old. szerint a felirat olvasata: HONAK. (*Ráduly János)*

Jelek és olvasataik:

Előre kell bocsájtanom, hogy tudomásom szerint a mai napig nincs a fúvóka rovásjeleiről konszenzuson alapuló elfogadott képi,- rajzos feliratsor, ezért egyesek csak négy, mások hat egymástól is eltérő karaktert értelmeznek. Ez talán annak is betudható, hogy fényképek is csak az 1999. november 3-i szakmai bemutatóra, nem a nyilvánosság részére készültek. Írásom végén mellékletként bemutatom a régészeti kiállítás meghívóján lévő nagyított fényképet, melyre majd több esetben is hivatkozni fogok.

Előttem már két szerző is foglalkozott – *Stamler Imre*[1] és *Varga Géza*[8] – a székely rovásjeles felirat jelalakjaival, olvasataival.

Stamler közlése szerint „Kiss Ágota hat jelet rajzolt le a fúvókáról, ezt férje Berkesi Gyula azonnal elolvasta, majd ezt ismertették a régészekkel is. Ezt a megfejtést közölte a Demokrata hetilap 1999 májusában.”[1]

- *Berkesi* hat jelének olvasata: ' Pa Pa aNYÓNAK '

A jelek értelmezése, így az olvasat is több sebből vérzik. Ha el is fogadnám a 2-3. jelek hangértékét, akkor sem azonosítható a fénykép alapján az első jelre a későbbi székely ᚹ (ny), illetve ᚹ (n-j, ny) betűalak, de nem látszanak az ívelt vonalú ᛕ (p) betű mellékjelei sem!(lásd a fényképet)

„Gömöri János az ásatás után következő nap ugyanezt a megfejtést közölte … az alapítvány elnökével... Mivel tanulmányából hiányoztak később azok a jelek, amiket Berkesi közölt, ezért a régésztől is kértem az írásjeleket és olvasatát is.”[1]

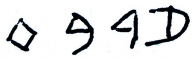

- *Gömöri* négy jelének olvasata: ' aNYáNAK '

História szerint – az „Anyának„ olvasatot tartja elfogadhatónak. Szerinte ez lehetett varázsszöveg, könyörgés vagy humoros célzás is (ha a kemencét anyának becézték).[8]

- *Stamler* álláspontja szerint a jelek:

alakúak, olvasatuk: ' aNa aPa LYÓNAK '

A „LYÓNAK” szavát (jónak) kívánságként, felajánlásként mágikus hatást kívánva írhatták rá a fúvókára.

Az ᚾ (n) meghatározását elfogadom, a -p- betűről már szóltam. Az első jelet -ly- betűnek tartja, mert mellékjel nélküli, a baloldali kipattanást pedig vonalkának gondolja. Csak megemlítem, hogy az 1. jelének fordított változata: ' ᛒ ' a Stanica Krivjanskajai kulacs magyar nyelvű olvasatában a -b- betűt jelenti.[9] De az -ly- igazolására felhozott szarvasi, nagyszentmiklósi ᛀ jelalakot sem tudom ly-nek elfogadni, nem beszélve Karácsonyfalva megadott ' ∅ ' jeléről, mely az én olvasatomban ligatúra.[10] Amúgy az „aNa aPa” olvasata is elvetendő a véghangzók jelöletlensége miatt.

Elemezte a feliratot *Deák Dezső* is, *Vékony Gábor* rajzos másolatát használva, írásában külön-külön kinagyítva értékeli a jelek lehetséges hangzóit.[11]

8. *Varga Géza:* Konferencia a bodrog-alsóbűi rovásleletről. Turán Új (III. évf. 4. szám) 2000. 66.
9. *Delibeli József:* Novocserkaszki rovásemlékeink. www.leventevezer.extra.hu/Kulacsfeliratok.pdf
10. *Delibeli József:* Székelyföldi kőrovások. www.leventevezer.extra.hu/Korovas.pdf
11. *Deák Dezső:* A Bodrog-Alsóbűn talált rovásfelirat elemzése. Turán Új (IV. évf. 2. szám) 2001. 83-90.

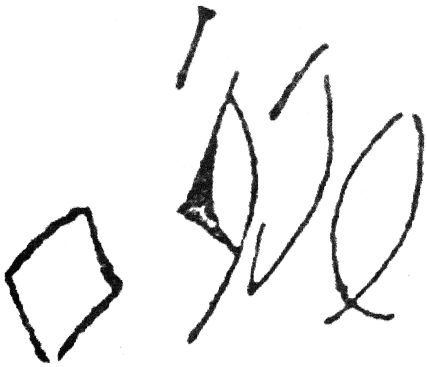

Vékony Gábor rajza a Történelmben

Kép átvéve a Turán Új (III. évf. 4. szám) belső borító lapjáról, *Fotó: Rácz Tünde, Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár*

Figyelemre méltóan végig elemzi a hat rovásjelet. Külön ki kell emelnem az első jel -h- betűjének igazolására felhozott logikus levezetését, mellyel egyet is értek! Elfogadom a 4. -ek- és a 6. jel -n- betűjét, de vitatom a 2. karakter (i-o) és a 3. jel (n-a-sz) ligatúra meghatározását. Ezt most nem, majd alább az olvasatomnál indokolom meg. Az 5. jel most sem lehet -p-, hanem csak -n- betű, így az (n-p) ligatúra értelmezése is hibás.
A két sort egymással összefüggőnek tartja, az „eK" mindkét sorra vonatkozik, így a valószínűbbnek tartott:

- *Deák* 6 jelének olvasata: ' HIONASZeK NePeNeK azaz HIONASZéK NéPéNeK ' „Minden betű és hang a helyére került."

A felirat azaz a chion, chionita szó névetimológiájára pedig – a hun (heftalita), avar –, némely szakembernél is alaposabb forráskutatást mutat be, magyarázatot adva azok mongol *abavga*, féreg, a kínai *zsuan-zsuan* (nyűzsgő, tekerőző féreg) félreértelmezett népnevére.
„A hun nép és az avarság tehát nem halt ki, hiszen a chion nevet a X. század elején cserépre karcolták."

- *Vékony Gábor* leírását, olvasatának történetét könyve: „A bodrog-alsóbűi felirat"[12] című fejezete alapján ismertetem.

Mint írja: *Magyar Kálmán* 1999. április 30-án értesített a feliratos leletről, s kért fel annak feldolgozására.[3/25]
A tárgy előzetes – *M. Hrotkó Zsuzsa* által készített rajzait 1999. április 3-án kaptam kézhez... Április 8-ra a kapott rajzok alapján egy pároldalas vázlatot írtam... Május 29-én a részletes feldolgozás alapján előadást tartottam a somogyfajszi konferencián. A feldolgozás 1999 novemberében napvilágot látott,[4/25] mint ahogy … a *História* című folyóiratban is.[5/25]
A darab egy agyag fújtatócső tölcséresen kiszélesedő peremrészének 6,9-5,5 cm-es töredéke. Sárgásszürke, enyhén foltos, egy helyütt rátapadt vasolvadékkal. A peremet ék alakú benyomódások díszítik. A feliratot szárítás, kiégetés előtt karcolták be … a betűk gyakorlott írástudóra vallnak. A töredéken négy betű látható jobbról-balra írva, az utolsó a peremen, (akkor az az első). A felirat zárt egységet képez. Az első három jel egymáshoz szorul … a jelenlegi utolsó jel után lehetett még írás.
A négy, határozott betűalak mellett a felirat fölött és alatt is találhatunk rövidebb, íves bekarcolásokat. Ezek alig mélyednek a felületbe, tehát nem a felirathoz tartoznak, … körömnyom, mint azt *Gömöri* is gondolja. (Ezek szerint *ő* is.) Egyedül a harmadik jel fölött balra lefelé húzott ferde vonalacska lehetne a jelekhez tartozó. Betűről ez esetben sem lehet szó ... valamilyen „mater lectionis" került elénk ... azt jelölheti, hogy alatta ligatúra van. (?)
Az első jel magassága 11, a másodiké 13, a harmadiké 12, a negyediké pedig 9 mm, a felirathossz 21 mm.

12. *Vékony Gábor:* A székely írás emlékei, kapcsolatai, története. Bp. 2004. 25-39.

- ***1. jele*** a székely írás <**f**> jele. Az íves, szilvamag alakú jel vonalai felül nem érnek össze. „A betűalak beírását jobbról, alulról indították, majd a jobb oldali ívet felülről húzták lefelé balra. (így talán egy balkezes rajzolna.) A két ív között, a betűalak közepétől kissé lentebb egy bekarcolt x-alak kikopott nyoma látszik … nem karcolták olyan mélyre a felszínbe." Csak megjegyzem, ezt a halvány karcolatot – *a nagyításon egyáltalán nem látható* – a felirathoz tartozónak tartja, a sokkal mélyebbre húzott alul-felül lévő *jeleket nem! Nem, mert azokra a „fúnák" olvasatához nem volt szüksége!*
- ***2. jele*** a székely írás <**o**> jele. „Beírásánál először az alsó függőleges vonalat húzták meg felülről, ennek alsó végétől felfelé a jobb oldali ívet, s az ennek végéhez csatlakozó ferde vonást külön, felülről balra lefelé karcolták be." (Szintén nem gondolnám, hogy az ᑐ betűt így logikus bekarcolni!) Az <o> graféma fonematikus azonosítása azonban nem problémamentes... **ó* hangot nem olvashatunk, az ugyanis abban az időben nem volt meg a magyar nyelvben.[5/27]...bizonyosak lehetünk abban, hogy az <o> jelet eredetileg az *u* hang lejegyzésére, illetve az *u* lejegyzésére *is* használták … kiírt hosszú magánhangzóként csak *ú*-t olvashatunk."

Nos nem kívánom tovább idézni az -o- és -u- betű kialakulására vonatkozó *Vékony-féle* elméletet – bírálták azt többen is[13] –, csak annyit jegyeznék meg, hogy mind az avar-kori, mind a kazár-kori ómagyar rovásjelnek volt, az élőbeszéd hangváltását rögzítő ᚢ, ᚩ (**o/u**) fonémás betűjele, lásd a heidenheimi avar szíjvég[14] vagy a majaki rováskövek[15] feliratait.

- ***3. jele*** az <**na**> ligatúra. „A jobb oldali íves vonalat alulról felfelé húzták, az ék alakú bal oldali részt pedig balra lefelé, majd jobbra lefelé a jobb oldali ív közepéhez... A <na> ligatúrának a bűi feliraton és a székely naptárban való előfordulása megerősíti azt a korábban kifejtett nézetemet, hogy a naptárnak igen régi keletkezésűnek kell lennie.[6/29] A bűi felirat ugyanis legalább a 10. század elejéig vezeti vissza a ligatúra meglétét."
  Megjegyzem: a bűi feliratot megelőző avar,- és kazár-kori (n-a) ligatúra grafémája: ' ᛏ ' és nem a középkori székely ' ᛋ ', amellyel így aggályos az alaki hasonlóság, és a követő -ek-jellel a hangrendi kapcsolat is. Amúgy a campagnai szkíta tokos balta magyar felirata csak ligatúrákból áll,[16] nem beszélve a majaki rováskövekről ahol 29 a számuk.[15]
- ***4. jele*** a rombusz alakú <k> a székely írás egyik ***(ek)*** jele. Az -ek- hangzóval egyetértek, de veláris értelmezésével *nem!* Ugyanis az ezt megelőző korok feliratainban elkülönültek a nem kisszámú veláris és palatális -k- betűváltozatok.

Mindezek után a felirat betűsora: FO/UNAK azaz eFÚeNÁeK,[17] vagyis: *fúnák.*

Kizárja a **Fúnák, *Afúnák* személynév értelmezést. „Igei alak: *fúnák, fújnék, fúnék* óhajtó-feltételes mód változatok jöhetnek szóba." És akkor most meg is állnék, mert nem kívánok belebonyolódni *Vékony* makacs – nyelvészeknek is ellentmondó – nyelvtani fejtegetéseibe, hogy a *-nak* miért *-nék* és az *-ó-* miért *-ú-*. Jogosan kritizálja *Varga* az olvasat „fonák"-ságát mikor azt írja: „nyelvtörténeti ok" alatt azt kell érteni, hogy Vékony Gábor csak azért fosztja meg őseinket az „u" betűjüktől, hogy egy „fú"vókán a „fú"nák szót olvashassa el.[18] (Megjegyzem a többi jelet azért *ő* is elfogadja.)

*

Akkor most már illik az én olvasatomat is előadni és igazolni. Elöljáróban az alábbiakat kívánom rögzíteni:

- A felirat nem négy vagy hat, hanem *nyolc* rovásjelből áll, ezt igazolja, hogy a rovásjelekből kizárt két felső – a két alsó is – határozottan, a négy jellel azonos módon, „árkolásszerűen" jól láthatóan készült, lásd a fényképeket.

13. *Magyar K.:* az i. m. 35-39. lábjegyzetei.
14. *Delibeli József:* Heidenheimi avar szíjvég. www.leventevezer.extra.hu/Avarszijveg.pdf
15. *Delibeli József:* Majaki magyar rováskövek. www.leventevezer.extra.hu/Majaki%20magyar.pdf
16. *Delibeli Jőzsef:* Bronzkori szkíta feliratok. www.leventevezer.extra.hu/szkita_feliratok.pdf
17. Átírtam *Vékony* hangzósítását az én gyakorlatom szerint.
18. *Varga G.:* az i. m. 68.

- Az általam eddig magyar nyelven olvasott, avar,- kazár-kori rovásfeliratok alapján, talán joggal mondhatom, hogy a bűi felirat karaktereit nem a középkori székelynek tartott rovások múltba történő visszavetítésével, hanem a korábbiak folytatásaként kell érteni, figyelembe véve a karakterek alakváltását, egyes jelek lekopását vagy hangértékének megváltozását.
- A megfejtett vagy újraértelmezett rovásolvasataim kivétel nélkül funkcionális – nem mágikus, varázsló vagy kívánság – értelműek voltak. Ez joggal feltételezhető jelen esetben is! A felirat szövegértelme valószínű most is a fúvóka funkciójához lesz köthető, ami a fújással, fújtatással lehet kapcsolatos, de kezdőbetűje nem az -f- lesz.
- Egyértelmű, hogy a két jelsor egymással szöget zár be. Tisztázni kell, hogy a szögcsúcsában lévő ' ◊ ' -ek- betű tartozhat-e mindkét sorhoz, és a felső sor feletti két beszúrásnak mi a szerepe?
- Figyelembe kell venni – hasonlóan a gyűrű feliratokhoz[19] –, hogy most is pici és rövid feliratokról van szó! Láthatóan igyekezett a rovó, a térlátását zavaró kis sugarú tölcséres forgástest külső homorú vagy domborúan-homorú felületén a felső sor sorvezetését ferdén egyenesen tartani. Még *Gömöri János* rekonstrukciója sem egyértelmű, rajzolta *Ughy István,*[5] a metszeten a külső tölcsérpalást domborúan-homorú, a nézetrajzon homorú!
  (Csak megjegyzem, hogy a mérnöki gyakorlatban az ilyen tölcséres csövet „tokos” csőnek nevezzük, ahol a tokrész a másik cső tompa vagy kónuszos illesztésére, és a tömítés fogadására szolgál. Meggyőződésem, hogy jelen esetben is a fújtatócső fa végét a tölcsérben légzáróan tömítették.)
- a két alsó -**n**- betű, mélységét nézve, nem lehet „körömnyom”, az ujjvégnek nyomot kellett volna hagynia a puha agyagban, de árkolt behúzásuk alapján is értelmetlen azokat kigondolt „tollpróbának” tartani!

Kezdjük az alsó jelsorral: ◊ ☽ ☽
4 8 7

Azt hiszem a jelek hangértékét nem szükséges magyarázni. A -²k- vagy -ek- jeléhez csak annyit fűznék hozzá, hogy jobboldali alakja nagyon hasonlít a székesfehérvári gyűrű azonos jeléhez, ahol a rovó a rombusz alakját az ☾ (**e/é**) jelekből építette fel, vagyis szó szerint az e-kből csinált k-t.[20] Az -ek-, szerintem (e-k) ligatúra, a „köz” -²k- és a „vég” ⤴ (ak) használatáról lásd *Friedrich* írását.[21]
A jelsort kétféleképpen is olvashatjuk:

- Együtt a három jelet: ' N N eK/²K ' azaz iNeN Kö, vagyis **Innen kő** (**kell**).
- Csak a két első jelet: ' N N ' azaz iNeN, vagyis **Innen.**

Láthatóan ez a felirat arról tudósít, hogy itt a cső tölcséres végénél *kell valamit csinálni*, amiről a felső sorban lesz szó. Ez pedig nem jelenthet más cselekvést, minthogy a kohó tűzét **innen** a cső végétől kell a fújtató levegőjével fújatni, táplálni, éleszteni, hevíteni, szítani. Még a felirat iránya is erre mutatóan van szervezve, hiszen csak mintegy 3.5-4 cm-re van az első betű a peremtől. Az -f- kezdőbetűt már elvetettem, így marad az éleszteni, hevíteni és szítani ige. Az első jel viszont biztosan nem -sz- betű, hanem a ⧖ (**h**)! A szítani ilyetén kiesésével vizsgálandó az éleszteni és a hevíteni szófaj lehetősége.
A *Cz-F.:* Szótár[22] a két igére az alábbiakat adja meg:

- Éleszt: ad 3). „Tűzet, mely már hamvadni indult, vagy alig gyúlt ki, égni készteti. *Éleszteni a tűzet fújtatóval*. A szél éleszti a lángokat.” (495.)
- Hevítés: „Hévvé tesz melegít.” (1527.)

Elvileg mindkét szó megfelelő lenne, de a fújtatóhoz praktikusan az „élesztés” kapcsolódik, nekünk viszont -h- szókezdőnk van! Nos látszólag ellentét van az -é- és a -h- között, de valójában nincs!

19. *Delibeli József:* FELÜLVIZSGÁLTAM Csallány Dezső rovásolvasatait. www.leventevezer.extra.hu/Fv.pdf
20. *Delibeli J.:* az i. m. 14-16.
21. *Friedrich Klára:* A rovásírás egyik rejtélye a két ' k ' betű használata. Turán Új (IV. évf. 2. szám) 2001. 57-65.
22. *Czuczor Gergely–Fogarasi János:* A magyar nyelv szótára. mek.oszk.hu/05800/05887/pdf/2kotet_1.pdf

Nézzük csak meg a székely -e**h**/é**h**- ' ᛝ ' és -**e**/**é**- (**e**h/**é**h) ' ᛝ ' rovásalakját, tagadhatatlan alaki és hangtani összefüggés van köztük! (*Szekeres* kikutatta, hogy „A ᛝ ideogramma hangértéke a jeniszejí ótörök ábécében: akrofoniás **e**.[23] (Ezt csak azért idéztem, mert szerintem az ótörök írás átvétel a hunból vagy közös az ősük.)

De maradjunk a székely írás példáinál. A bolognai rovásnaptár Inceh, Vinceh, Imreh alakjában a szóvégi ᛝ (**h**) jelet **e**-nek használják. Erre mondja *Ráduly*: „vajon a H jelnek a rovásírásban való E-vé minősülése nem hozható-e kapcsolatba a szóvégi *hehezéssel*.[24]

De van példa a ' ᛝ ' **é**-ként való használatára is *Telgdi* 1598-ban megjelent miatyánkja „vet**é**tek-vétők" szavában.[25] A példák alapján joggal feltételezhetjük, hogy a ᛝ alakját időnként az **e/é** fonémájaként is használhatták. Ennek tudatában már biztosak lehetünk benne, hogy a felső rovássorban az **éleszt** ige valamelyik igei alakjával fogunk találkozni.

Felső sor:

Feltételezésem szerint először a négy nagyobb jelet rótták be, nézzük így a jelsort:

◊	ᒪ)	ᒡ)	ᛝ
4	3	2	1

- 1. jelről már tudjuk az a székely ᛝ (**h**) betű, melynek jelalakját időnként az -**e/é**- fonéma jelölése is használták, akkor ennek a bűi feliraton van a jelenlegi legkorábbi példája! Azt is kijelenthetem mind az ómagyar, mind a későbbi székelynek ismert írásrendszerben egyedül a -**h**- betűnek van egymást zártan keresztező íves ' ᛝ ' vagy vonalas ' ᛝ ' alakváltozata, az ᛝ nyitott. Ennek ismeretében számomra érthető, hogy a balkezes rovó az alulról felfelé húzott baloldali ívet miért nem javította, ugyan „tollát" áthúzta az elakadt szemcsén, mert tisztában volt vele, hogy *a -h- tudatosításához elég az alsó keresztezés is!* (lásd a nagyított képet).
- 2. jel, ha alakjáról lehagyjuk a felső jelet, máris kétségessé válik a székely ᐤ (o) betű léte. Így alakját az ómagyar előzmények alapján csak ᐡ (²l) betűhöz tudom hasonlítani azzal, hogy a domborúan-homorú felületen a rovó *túlívesítette* az -l- szárát. Persze ha ezt tudatosan tette, felmerülhet az ᐡ + ᐤ (n-²l) vagy ᐤ + ᐡ (²l-n) és ᒪ + ᐤ (n-j/j-n) ligatúra is, ahol a -j- fejen áll.
- 3. jel alakjára nem találtam pontos karaktert. Álláspontom szerint ez a jel okozza a legnagyobb problémát. Sem alakilag nem azonosítható a későbbi ' ᑋ ' (n-a) ligatúrával sem hangtanilag nem fér össze a követő palatális -k- jellel, illetve a szem előtt tartandó „éleszt" igével. Próbáljunk majd a szöveg értelméből okoskodni.
- 4. jel ◊ (**ek** vagy ²**k**).

Nézzük mire juthatunk csak a négy jellel, jobbról-balra:

' Éh L * ²K/eK ', *ez lehetne* az ÉLe**SZ-É**K olvasat,
1 2 3 4

ami összhangban is lenne az alsó sor **innen** olvasatával, de a rovó két hibát is elkövetett, mindkét 2. és 3. karakter szárát *ívesítette!*

Ezáltal tulajdonképpen az:

' Éh L N-Éh eK, Éh L N-Éh ²K ' azaz „élnéek, **élnék**" olvasatot rótta fel!

Arra viszont hamar rájöhetett, hogy hibázott, mert még azon melegében korrigálni próbált, amit úgy okoskodott ki, hogy felül két helyre 5. és 6. betűként beszúrt egy-egy kisebb -sz- rovásbetűt:

SZ **SZ**
²K hÉ-N L hÉ
4 6 3 5 2 1

A javított felirat ' ÉhLe**SZ**N-Éh**SZ**eK ' azaz **élesznészek** lett az *élesszék* helyett!
1 2 5 3 6 4

23. *Szekeres István:* A székely és az ótörök írás jeltörténete. Bp. 2008. 79.
24. *Ráduly János:* A rovásírás vonzásában. Korond. 1998. 64-65.
25. *Uő.:* i. m. 70-71.

Ez ugyan nem lett egy hibátlan nyelvtani alak, de a magyar fül számára mégis érthető, értelmezhető és azt hiszem el is fogadható, s talán éppen ezért is hagyhatta meg, s nem törölte le!
Ha ezt elfogadjuk akkor máris igazolt, hogy:

- a 2. jel valójában egy ívesített ⟩ (²**l**) betű, vonalasan a környei és majaki rovásfeliratokon.
- a 3. jel pedig az ᛝ + ᛁ (**sz-é**h) helyett ᛝ + ⟩ (**n-é**h) alakúra sikeredett ligatúra. A két jelet úgy szerkeszthette össze, hogy a már automatikusan ívesre húzott -sz- betű felső részét kihasználva felülről lefelé hozzáhúzta annak feléig a „há” bal oldalát, vagyis a kisebbet a nagyobbhoz. A ' ᛝ ' alakú -h- a székelydályai,- a ' ᛝ ' alakú a vargyasi kőfeliraton látható.

Erről a ligatúra szerkesztési módszerről – a nagyobb jelhez kisebb mérettel illesztik a másikat – szép példák találhatók a 19. lábjegyzetben jelölt írásom mellékletében.
Nem egyedi eset, hogy egy rovásfeliratot tévesen írnak le, vésnek be, s annak hibás értelmén kisebb karakterű rovásjel beszúrásával, betoldásával igyekeznek, ha lehetséges, korrigálni. Hasonlóan javították a vargyasi keresztelő kőmedence feliratán elkövetett vésethibát is.[10]
No de térjünk vissza a bűi felirat jelsorára. A rovó eredeti szándéka szerinti felirat az

' Éh L SZ-Éh ²K N N ' azaz „Élesszék innen” lett volna,
1 2 3 4 7 8

de tévesztett, s helyette az

' Éh L N-Éh ²K N N ' vagyis „Élnék innen”-t írta ki!

Tévedését betoldással korrigálta:

SZ SZ
Éh L N-Éh ²K N N
1 2 5 3 6 4 7 8

azaz ÉhLeSZNÉhSZeK iNeN, vagyis: **Élesznészek innen**,

lett a javított felirat értelme, melynek hangzása még érthetően közel áll az *„élesszék, élesszétek innen”* szándékolt felirathoz!
Elgondolkodtató, vajon miért írhatták rá a fúvócső végére – egy ott dolgozó, vagy munkavezető – utasításként, hogy innen kell éleszteni, szinten tartani a kohó tűzét a fújtató levegőjével, hiszen az ott dolgozók ezt nagyon is jól tudhatták!
Nem tarthatjuk „egy serkentő mágikus” feliratnak sem, mint ahogy azt *Vékony* a *<fo/unak>* betűsorát a felemlített külföldi példák alapján gondolta! Talán valaki csak írástudását fitogtatta, próbálgatta a puha agyagban? *Azt hiszem ezt már soha nem fogjuk megtudni!*
Végül ki kell térnem – megjegyzést fűzve – *Vékony Gábor* összefoglaló véleményére:
„Ennek az írásnak Somogyban való 900 körüli feltűnése megerősíti a székely írás megalkotásának helyéről és idejéről korábban kifejtett nézetemet, az a karoling Pannóniában, tehát a Kárpát-medence nyugati részén jött létre 864-873 között,[3/38] s egyben felvilágosítással szolgál a székelység korai 9-10. századi, nyugat-magyarországi történetére is.”
Igen igaza is lenne, ha nem lennének korábbi korból való magyar nyelvű rovásemlékek, melyeket *ő sajnos török és más nyelven igyekezett tudtunkra hozni!* (Homokmégy-halomi és Békés-povádi íj,- az Alsószentmihályfalvi fal,- Novočerkasski és Stanica Krivjanskajai kulacs,- a majaki amfora rovásfelirata.[26]) *Kérdés, hogy a korai magyar nyelvű feliratok rovásjeleit nevezhetjük-e székelynek, vagy helyesebb, ha maradunk a magyar megnevezés mellett?*
Amúgy megemlítem – *Fóthi Erzsébet* szerint – a székelységnek csak a maros-széki része származik nyugat-Magyarországról.[27]

Kaposvár 09. 16.

Delibeli József
okl. építőmérnök

A rovásjelek jelölésénél felhasználtam dr. Hosszú Gábor székely–magyar, Kárpát-medencei és kazár rováskarakter készletét. Letöltve a Rovásírás Honlap webhelyről 2009.
Az idézett írások lábjegyzeteit *szám/oldal* közlésével vagy *dőlt ( )-be* adom meg.

26. A felsoroltakról írásaim megtalálhatók a magyarostortenet.gportal.hu weblapon.
27. *dr. Fóthi Erzsébet:* A magyarság őstörténete az antropológus szemével. www. joutube.com/watch?v=LIfF7Q-pC4Y

Melléklet

Kép átmásolva a Rippl-Rónai Múzeum – Régészeti Kiállítás meghívójáról
Bodrog-Alsó-Bű területén feltárt
székely–magyar rovásírásos lelet bemutatása
a Magyar Kultúra Napja alkalmából.